

HET ONDERZOEK TAAL LEREN MET EEN GEHOORPROTHESE

Marc van
Oostendorp

De wetenschap kan een mens naar exotische oorden drijven. "Jij in Nederland? Dat is als een pinguïn in de tropen", had de man van Martine Coene voorspeld. De Vlaamse onderzoekster heeft sinds begin dit jaar zowel in Nederland als Vlaanderen een team om zich heen waarmee ze onderzoek gaat doen naar de invloed van gehoorprotheses, zogenoemde cochleaire implantaten, op de taalontwikkeling van kinderen. De komende jaren werkt ze de helft van de week in Antwerpen en de andere helft in Leiden.

In haar nieuwe werkomgeving doet ze onderzoek op een nog onbekend terrein. Cochleaire implantaten (CI's) zijn in het lichaam ingebouwde apparaatjes die geluid rechtstreeks omzetten in prikkels voor de gehoorzenuwen. Het oor wordt daarbij overgeslagen. Ze worden sinds enkele jaren bij veel doofgeboren kinderen ingebracht, en trouwens ook bij dove volwassenen. Het is inmiddels duidelijk dat het gehoor met deze implantaten verbeterd wordt, maar veel dingen zijn ook nog helemaal niet bekend. We weten bijvoorbeeld nog nauwelijks of kinderen met een CI ook makkelijker en beter gesproken taal leren dan kinderen met een krachtig hoortoestel. Het Vlaams-Nederlandse onderzoek van Coene moet hierover duidelijkheid verschaffen.

Opnamen

In haar team zitten niet alleen taalkundigen, maar ook onder anderen een keel-neus-en-oorarts, een audioloog (gehoordeskundige) en een logopediste. De afgelopen jaren zijn er voorafgaand aan het project al grote hoeveelheden gegevens verzameld. Onder andere heeft men een groep kinderen met een CI vanaf de geboorte gevolgd. Iedere maand kwam er iemand aan huis om een uur lang gesprekken tussen ouders en kind op te nemen; sommige deelnemende kinderen zijn inmiddels al vier. In Coenes onderzoeksproject zullen deze opnamen (bij elkaar honderden uren) nauwkeurig onder de loep genomen worden.

De onderzoekers bekijken onder meer het tempo waarin lidwoorden als *een*, *de* en *het* worden geleerd. Coene: "In het begin zeggen alle kinderen bijvoorbeeld 'Bal!' Dat is ook logisch, ze maken zinnen van precies één woord. Op een bepaald moment leren ze 'een bal' zeggen, en verschil maken tussen *een bal* en *de bal*, en ontdekken ze dat je zulk speelgoed niet kunt aanduiden als *het bal*." De vraag is nu of kinderen met een CI die subtiliteiten even snel oppikken als andere kinderen. Hoewel het nog veel te vroeg is om definitieve conclusies te trekken, meent Coene dat zo'n effect wel degelijk te zien is: "Kinderen die vóór hun tiende maand een implantaat krijgen, lijken het vooralsnog even goed te doen als horendgeborenen. Kinderen die later geopereerd worden, doen het een stuk slechter."

Internationale samenwerking

Om zulke voorlopige conclusies hard te kunnen maken, is internationale samenwerking nodig. In België krijgen sinds enkele jaren heel veel kinderen al in hun eerste levensjaar een implantaat, maar in Nederland verhindert strengere wetgeving zo'n vroege behandeling. Als er alleen in Vlaanderen onderzocht zou worden, zou er dus nauwelijks vergelijkingsmateriaal zijn tussen kinderen mét en kinderen zónder CI. Coene wijst er ook op dat kinderen met een CI

nog steeds niet net zo zijn als horende kinderen, en dat sommigen van hen ook deelnemen aan de eigen dovenscultuur, en gebarentaal leren.

Ook van de samenwerking met niet-taalkundigen trekt Coene profijt. "De arts in ons team is heel goed in het bedenken van proefexperimenten om razendsnel te kunnen achterhalen waar we waardevolle gegevens kunnen vinden. In de taalwetenschap zijn we daar toch wat trager in; we beginnen met een onderwerp te onderzoeken, en zien dan wel waar we na enkele jaren uitkomen." Daar staan volgens haar wel andere verschillen tegenover: "In de natuurwetenschappen is men geneigd alleen te publiceren bij een positief resultaat. Maar in dit geval is het ook nuttig om te weten als er niets uit ons onderzoek komt. Als blijkt dat kinderen met een CI het helemaal niet beter doen dan kinderen met een gewoon gehoorapparaat, is dat ook belangrijke informatie."

Welomschreven nut

Coene heeft zelf taalwetenschap gestudeerd. In haar proefschrift van enkele jaren geleden bestudeerde ze tot in detail de grammaticale structuur van enkele Romaanse talen. Er zijn weinig mensen die meer weten van het Roemeense lidwoord dan zij. Hoewel ze dergelijk studeerkamerwerk nog steeds af en toe doet, raakte ze steeds meer gefascineerd door de vraag hoe kinderen taal leren. "Als je wilt weten hoe menselijke taal in elkaar zit, kun je nergens beter terecht dan bij kleine kinderen", zegt ze beslist.

Het onderzoek naar kinderen met een cochleair implantaat voegt daar nog een nieuwe dimensie aan toe: het heeft een welomschreven nut. "Vroeger vond ik het altijd moeilijk om uit te leggen waar mijn onderzoek over ging, of waar het toe diende. Ik zei dan maar het liefst dat ik les gaf. Als ik nu vertel waar ik mee bezig ben, begrijpt iedereen waarom dat gedaan moet worden."

Had haar man nu gelijk? Coene moet inderdaad weleens wennen aan de Nederlandse onderzoekscul-

Foto: Photology

Onderzoekster
Martine Coene:
"Kinderen die vóór
hun tiende maand
een gehoorprothese
krijgen, lijken het
even goed te doen
als horendgebore-
nen."

tuur. Aan de taalverschillen bijvoorbeeld. "Net als veel Vlamingen", zegt ze, "heb ik geleerd dat ik me sterk moet aanpassen. Als ik dat niet doe, beginnen Nederlanders Engels tegen me te spreken."

Ze weet dan ook inmiddels dat ze in een café geen 'croque-monsieur' moet bestellen, maar een 'tosti'. En ze doet voor hoe het Nederlands van Nederlanders klinkt: "Che-waun Flaams mit 'n Ingels accent."

Iedere Vlaming past zich aan, zegt ze. "Als mijn man de telefoon opneemt, kunnen we thuis onmiddellijk horen of er aan de andere kant van de lijn een Vlaming of een Nederlander aan het woord is." ●

HET MOOIESTE WOORD VAN ... TOON HAGEN

De vage herinnering is die aan een fantastisch verhaal over een middeleeuwse mystica. Ze kwam terecht in een toestand van extatische liefde tot God. Raakte buiten zichzelf, ontvlood haar lichaam en werd een vogeltje. Dat hing aan een tak, in

trance en transcendentie, rillend en trillend van vervoering. Daarna, in scherpe herinnering, onze docent, die na dat verhaal sprak: "Dames en heren (zo ging dat toen nog aan de universiteit), dit is orewoet." Het woord grifte zich, ineens en voor altijd, in mijn persoonlijke lexicon.

De 13de-eeuwse mystica Hadewych dichtte vaak over 'orewoet'.

Uit: J. van Mierlo, *Hadewych*, Amsterdam/Brussel, 1926

Waarom is orewoet zo'n prachtwoord?

Dat is het door de woordvorm, de woordbetekenis en de onverbrekelijke relatie daartussen. Voor ik dat uitleg, eerst iets over het korte en vrome leven van dit woord.

Mystiek

Orewoet is een woord uit de Midde nederlandse periode van onze taal (tot ongeveer 1500). Het is daarbinnen weer beperkt tot de dertiende eeuw. Ook ruimtelijk is het beperkt, want het wordt alleen aangetroffen in teksten uit het herzogdom Brabant. De gebruikssfeer van *orewoet* is inderdaad alleen die van de Brabantse mystiek uit die periode. Deze is beroemd geworden als de eerste belangrijke volkstaalmystiek in West-Europa. Er zijn de namen aan verbonden van de non Beatrijs van Nazareth uit Tienen, de begijn Hadewych uit Antwerpen en, wat later, de priester Jan van Ruusbroec uit het Brusselsse.

Naar de vorm is het toen ontstane volkstaalwoord niet transparant. Dat past bij de mistige mystieke wereld waarin het functioneert. Het element *-woet* uit de samenstelling, dat als zelfstandig woord ook varianten kent als *woetheid* en *woetscap*, is wel hetzelfde als ons hedendaagse *woede*; het had vroeger een bredere betekenis 'dolzinnigheid', 'razernij', die zich niet alleen in 'boosheid' uitte. Het eerste element *ore-* is duister. Etymologen menen dat dat niet het voorvoegsel *oor-* (als in *oorkonde*) kan zijn; ook het lichaamsdeel *oor* is onwaarschijnlijk, evenals *oer-*. Al is het wel verleidelijk aan dit laatste te denken, want *orewoet* roept associaties op met *oerol*, *oeralinda* en andere *oer*-woorden. Zo ervaar ik in ieder geval het klankkarakter van het woord: het rolt voort met de ronde, achter in de mond hangende *oo-* en *oe*-klanken, niet gehinderd door de lichte, glijdende en halfvocalische medeklinkers, tot het afgesloten wordt met een ferme explosieve *t*. Pater Jozef van Mierlo S.J., de ontdekker van de Brabantse mystiek, schreef eens over een vers van Hadewych "dat kleurt in het donkerrood der zware *oe*-klanken". Dat is ook het gamma van *orewoet*: rond en donker van klank, duister als samengestelde vorm, zonder scherpe grammaticale contouren – het woordgeslacht kan vrouwelijk, mannelijk en onzijdig zijn – en rood van koloriet, want het woord is doorstraald van minnegloed.

Aardse lichamelijkheid

In de betekenis van *orewoet* staat de minne inderdaad centraal. Teksten hebben het over "orewoet van der minnen" en "in minnen orewoede". De Brabantse mystici uit de dertiende eeuw dienen God niet in de tastbare wereld van de kerkbank en van de vroomheid in hout en steen. Hun geestelijke we-

reld is een visionair universum van vormen van vervoering en innige liefde tot God. *Orewoet* verwijst niet naar uiterlijke tekenen van het geloof, maar naar een geestesgesteldheid. Het intrigerende aan die geestesgesteldheid is dat de opperste vergeestelijking bereikt wordt in visioenen vol van aardse lichamelijkheid.

Voor al vrouwen zijn in staat tot deze orewoet. De vrome vrouwen hebben verzaakt aan het huwelijk, maar zijn bijna geëxalteerd op zoek naar de ware geestelijke bruidgom. De maagdelijke liefde is gericht op liefdesdienst, en lichamelijke ervaringen worden sterk erotiserend beschreven.

Het moet allemaal zeer gewaagd en bijna blasfemisch geklonken hebben in die dagen: vrouwen die niet tot de geestelijke stand behoorden, maar toch schreven over religieuze zaken; die dat bovendien deden in de volkstaal, en niet in de taal van het religieuze domein, het Latijn; en dat dan ook nog op een wijze waarbij emotie en affectie het royaal wonnen van rede en verstand.

Die hele revolutionaire benadering culmineert in de orewoet. Ze – de vrouwelijke vorm past het meest – is alchemie van zingeving en zintuigen, ze is tegelijk dieptepsychologisch en theologisch, psychisch en somatisch; in haar is het Woord liefdevol Vlees geworden. Ze is de piekervaring van de Gods- en liefdesdienst; het afrodisiacum der vroomheid, de religieuze xtc van de dertiende eeuw.

Al deze tegenstellingen, ongerijmdheden en duisternissen zitten al meer dan zeven eeuwen opgeborgen in die ene schimmige en donkere woordvorm. Daarom is *orewoet* zo'n mooi woord. ●

Toon Hagen is emeritus hoogleraar en doceerde dialectkunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen